

הש"ך

א

במאה הרביעית לאלף השישי היתה העת הזוהר שזריה להקים גדולי תורה העוסקים בעניני הוראה, כי אז עמדו הישיבות על עצמם פריחתם בעירות קראקא, ווילנא, בריסק וישאר ממוטות. וכן כמו הנאונים גדולי הוראה, כבעל הטו"ה, מגן אברהם ונושא התולדה הזו, רבנו ישכתי הכהן בדרו הזה.

רבנו ישכתי הכהן בן הגאון מו"ה מאיר ⁽¹⁾ אב"ד בעיר ווילנא ⁽²⁾ אשר במדינת ליטא, נולד בשנת ישי"ג בעיר אשר אביו רבי מאיר כהן פאר שמה. ראשית למודו היה אצל אביו הגאון, ואצלו הקשיב לקח איזה שנים והצלחה כלמורים, ואת אביו היה אסיר תורה, אשר הדריכו על סבוע התורה ומוזכרו בספריו כרגשי קורשי, בגלל אשר היה מורו ומדריכו ומלמדו להועיל. בן ישתים עשרה שנה היה הגער וכבר היה ממלא כרסו כלמורי התלמוד והפוסקים, עד אשר אביו שלחו בשנת שצ"ד לישיבת הגאון מו"ה יהושע בעהמח"ס מגיני שלמה לפני יהושע ⁽³⁾ ואח"כ כאשר העתיק רבו זה את מושבו לעיר קראקא לישיב ישם על כסא אב"ד ורייש טתיבתא, הלך גם הוא עם רבי יחד עירת קראקא, ואח"כ נסע משם לעיר לובלין ולמד אצל הגאון הנודע רבי

⁽¹⁾ רבי מאיר הכהן היה גאון גדול וישב על כסא הרבנות בעיר איסטיבאווא ובעיר ווילנא. רבי מאיר היה בן ר' משה כ"ץ אשכנזי דיין בעיר פ"פ דמיין ובעיר דאנהויין. בס' גבורות אנשים מרבנו הש"ך מביא כסופו תשובות מאביו הגאון. ר' מאיר היה חברו של בעל מגיני שלמה והיתה אהבה זה לזה הרבה שנים.

⁽²⁾ עיר ווילנא היא עיר עתיקה ואחר מלחמת תרע"ד היא חתה ממשלת פולין. בעיר ווילנא היו רבנים גדולים והגאון רבי אליהו מווילנא נודע לכל. ושם היו גם חכמים ומשכילים רבים ושרוב היהודים שמה היו בני תורה וגם ת"ח גדולים, ע"כ מכנים אותה "ירושלים דליטא".

⁽³⁾ רבי יהושע ב"ר יוסף היה גאון עולם. הוא נולד באמצע המאה הרביעית לאלף השישי בעיר ווילנא. אביו היה איש אמוד וגדל את בנו זה לתורה ולחעודה עד אשר הלך וגדל ובין הגאונים היה גמנה. הוא היה תלמיד הגאון מו"ה שמואל ז"ל אב"ד בפרעמיסלא וגם תלמיד מהר"ם מלובלין ובעל הסמ"ע. ר' יהושע היה חתן הגאון מו"ה שמואל מבריסק ונתקבל לאב"ד בעיר סוקטין ואח"כ בהראדנא. פרעמיסל ואח"כ לאב"ד ור"מ בלבוב בחוק לעיר. ואחר שנפטר הגאון מהר"ן שפירא בעל מגלה עמוקות נתקבל הוא במקומו לר"מ בקראקא. ואז היה עוד הב"ח בתקיים וכאשר גם הב"ח הלך לעולמו היה רבי יהושע ממלא מקומו גם ברבנות ונהג נשיאתו ברמה. ובתחלת שנת ת"ד נתקבל בעל חוס' יו"ט לאב"ד בקראקא ור' יהושע היה ר"מ. הוא היה עשיר גדול ולא לקח פרס מהעדה. הוא חבר ס' מגיני שלמה על הש"ס לישיב דברי רש"י נגד קשיות התו"ס ושורת פני יהושע. מצאצאיו היה גם הגאון רבי משלם איגרא אב"ד בעיר טיסמניץ ואח"כ אב"ד ור"מ בעיר פרעסבורג, בעהמ"ח שו"ת וחרושי איגרא רמא. יראה חולדות הגאון הזה בספריו "גרים המעלות". ר' יהושע נפטר בשנת ת"ח.

העשיל¹), אשר היה אביד ישמה וגם הקשיב לקה אצל הגאון רבי נפתלי כ"ץ² ומשם שב לעיר מולדתו עיר ווילנא. ועוד טרם בואו לעירו, כבר יצא שמו הטוב מלפניו אשר נדף למרחוק. ואז התחתן עמו הרב הגביר מ"ה בנימין וואלף טויבער³ ונתן לו את בתו לאשה. ואם כי היה עוד צעיר לימים, כבר נמנה היה בבית דינו של הגאון מ"ה משה ליטא, בעל חלקת מחוקק (ראה למעלה בתולדות בית יוסף הערה י"א). חותנו הגביר החזיק את חתנו זה וספק לו כל צרכו וצרכי ביתו. ולכן ישב שלוו ושאנן בהיכלו והעמיק והרחיב עיונו בתורה ועלתה בידו לחבר חבורו הגדול והנפלא "שפת כהן" (ש"ך). וכאשר הגיעו ימיו לשנת העשרים וארבע, כבר הלך בעצמו עירה קראקא והרפים יום ספרו השיך על יש"ע יורה דעה, עם הסכמות ישגנה עשרה רבנים גאונים וגדולים וכלם הפליאו מעשי האברך, רך בשנים וזקן בהכמה בספרו זה. רבנו שבת, בעודו צעיר לימים, היה מרעיש עולם התורה התלמודית בחריפותו ופלפולו. הוא היה באמת גאון הרוח והיה שנין יותר מראי. בהיותו עוד בן עשרים שנה, היה כבר השליט בכל מרחבי ים התלמוד וכל נושא כליו הפוסקים הראשונים והאחרונים והגיע למעלות הגאונות, עדי הועם לאורו זהר פני הרבנים הוקנים. הוא הרבה להשיג על הרבנים שקדמוהו, העיר הערות חדשות על פלפולים ישנים. ורוב עבודת עיונו היתה בבקורת חריפה והשגות שונות על מפרשי הש"ע שקדמוהו. רבנו שבת כותב בהקדמת ספרו "שפת כהן": "באמת ותמים מרחתי מרחות הרבה וכמה יגיעות ינעתי. לא עסקתי בשום עסק אחר, לא נתתי שנה לעיני ותנימה לעפעפי שנים רבות, עד אשר הוצאתי מכח אל הפועל מחשבותי ובורתי ושקלתי הכל ככף מאזנים, והורתי על כל צדדים וצדי צדדים, לא אחת ושתיים, כי אם מאה פעמים ואחד, עם חברים חיונים, אהובים חביבים וערכים המקשיבים לסול".

¹ רבי יהושע העשיל, הנקרא בפי כל רבי ר' העשיל, הוא היה גאון גדול ובמעט יחיד בדורו היה בתורתו וצדקתו, חכמתו וענותנותו. נולד בלובלין במחצה המאה הרביעית לאלף הששי בערך לאביו הגאון רבי יעקב איש חם בהרב ר' אפרים נפתלי הירש, אב"ד בכריסק ובלובלין. אביו ר' העשיל היה מחנך את בנו זה על ברכי התורה ומאביו קבל במעט כל תורתו. ועוד בשחרית ילדותו נחפרסב בחריפותו ובקיאותו, עד אמרו עליו גאוני הדור, יפה כח הבן מכם האב. והתחתן עמו אחד מהגבירים בכריסק, אך אשתו מתה בדמי ימיה ונעשה אח"כ לחתן הרב הגביר ר' יהודה וואהל. בן רבי שאול וואהל בכריסק. עוד בימי עלומיו הנהיג ישיבה גדולה ביחד עם אביו בכריסק והעמיד תלמידים רבים, רבנים וגאונים. אחר פטירת בעל ת"ס יו"ט נקרא למלא מקומו בקראקא ברבנות ובישיבה ונהג שמה נשיאותו עד יום פקודתו. הוא חקן חקנות טובות והיה גם שחולן עביר עמו. ועוד בהיותו בארץ פולין כתת רגליו לעיר ווינא להשתדל לפני המלך שיתבע דם ישראל השפוך מהצורר חמלניצקי וסעיחו ומצא שם מנוחה עת מעטה והתחבר עם הגאונים, שהיו שמה לרגל גלותם ונפטר שנת תכ"ד.

² רבי נפתלי כ"ץ בן הגאון ר' יצחק ב"ר שמעון כ"ץ, שהיה בן בתו של מחר"ל מפראג. רבי נפתלי היה בימי עלומיו דרשן בפראג ואח"כ נתקבל לאב"ד בעיר פרוסטיץ ואח"כ לרב המדינה בני-קילשבורג ואח"כ בעיר מינסק ובסוף בלובלין. הוא היה ביחד עם רבי ר' העשיל, אך ר"מ בהישיבה היה ר' העשיל לבדו. ואחר פטירת ר' נפתלי מלא מקומו גם ברבנות.

³ רבי בנימין וואלף טויבר בה"ר בינים, היה גביר נכבד ות"ח, חתן המהרש"א וכבד הרמ"א. הוא היה הראש ומנהיג בוויילנא, זקן ונשוא פנים וראש קצינים. וחותנו זה החזיק חתנו בעל הש"ך כרחבה שיוכל לישב על התורה והעבודה שלו ושאנן.

באותה שנה שהדפוס רכנו הש"ך את ספרו שפתי כהן על שיע יוד, הדפוס גם רכנו המו"ז את ספרו על החלק ש"ע הזה. וכאשר זכרנו למעלה, נתנו לבעל הש"ך חכמי הדור את הסכמותיהם וכלם בדעה אחת: שהוא ספר נפלא ונחמד בעיני כל רואיו והאיר עיני ישראל בפרושי ובהראותיו, וכעבור זה נתנו לו רשות והרמנא להדפיסו ולהפיצו בישראל לזכות את הרבים. אולם כהיותו אז רכנו הש"ך עדיין רך בשנים ושאר חכמי הדור היו כלם זקנים וישישיים, ע"כ לא אבו שמוע אל אלו בעלי ההסכמות ולא רצו לסמוך עליו. לא על פרושיו ולא על הוראותיו. והתמרמו עליו על אשר מלאו לכו לגלות רעתו ברכים בעניני הוראה הוא עודנו צעיר לימים, אך בן ארבע ועשרים שנה ועוד ימותיו הזקנים חיים וקיימים וגם עוד לא יצא טבעו בעולם בהזקת איזה ישיבה לתלמידים מקשיבים לחדר אותם בהלכה. וגם עוד לא כהן פאר להיות יושב על כסא הוראה כאחת מן הקהלות. ומרוב רוגזם היה כדעתם לצאת בחרב לקראתו, אך זאת לא עלתה בידם, כי לא היו רבים הנוהגים אחריהם, עכ"פ רצו שיהיה ספרו מונח בקרן זווית ולהטות לב המורים והרכנים, כל יהנו בתוכו ולא להורות ממנו להלכה ולמעשה.

ב

ובעת ההיא שמו רוב הרכנים כל מעיינם רק במו"ז ואך מתוכו הורו כל עניני הוראה להלכה ולמעשה, כי אותו הכירו לזקן ויושב בישיבה, וכבר אתמחא גברא ויצא טבעו בעולם ונתפרסם שמו ביותר ע"י גדולי תלמידיו, גאונים וחריפים, אשר גם המה האירו פני תבל בתורתם (אם כי אך עבור זמן התסיסה נגד הש"ך סבלו כלם את דברי הש"ך באהבה ורצון, כראותם כי ברכה בו. והורו גם גדולי הארץ מספר הש"ך להלכה ולמעשה), אך בינתים לא טמץ בעל הש"ך את ידו בחיקו ולא נח ולא שקט להוסיף חכמה על חכמתו ולן בעומקא של הלכה. וכמעט השנים, כן רבה כשרונו החזק. וכנכור מלחמה יצא כחרבו ובקשתו נגד הזקן שכדור, נגד המו"ז. וחרב ספרו "נקודות הכסף", הישגות על הוראותיו של המו"ז. והתיעץ בזה עם רבו ר' העשיל (ראה למעלה הערה ד') ר"מ בקראקא, כאשר מזכיר מזה בספרו נקודות הכסף (סימן פ"ב) ועם מחותנו הגאון ר' אהרן שמואל קאידנובר⁽¹⁾. ואם כי זה האחרון התמרמר גם על שניהם, המו"ז והש"ך, וכתב להגאון מו"ה שמואל הלוי, תלמיד המו"ז (ראה תולדות המו"ז הערה י"ט) כדברים האלו: "מעלתו שם לבו אל האחרונים ספרי המו"ז והש"ך, ואני לא כן אנכי עמדי עיקר עסקי ת"ל כפוסקים הראשונים ובש"ס... כי האחרונים מכלכלים הדעת והזכרון... ומי שהוא מכית מדרשנו אראה לו חבילות

⁽¹⁾ רבי אהרן שמואל קאידנובר בן הקצין מו"ה ישראל ז"ל מוויילנא. הוא חבר ס' ברכת הוכח אמונת שמואל, ברכת שמואל ותפארת שמואל. בימי חורפו הרביץ תורה במדינות פולין וליטא ואחר גזרות ת"ח ברח משם זקב ישיבתו באסטרא ואח"כ היה לאב"ד בעיר רישא, פוירדא, פ"ס דמיין ובסוף ימיו בקראקא. היה תלמיד רבי ר' העשיל ובנו ר' יעקב בהישיבה שנתנו ביחד בבריסק. ספרו הראשון נדפס בחייו ושאריו ספריו הדפוסו בנו המקובל מו"ה צבי קאידנובר מחבר ס' קו הישר.

מעיות בכל דף מספריהם. ע"כ אין עסקי עמהם ת"ל. ויש למעלתו למכור ספריהם: ולקנות ארבעה מורים עם הכית יוסף.

אולם דברי הגאון מהר"ש קאידנובר לא עשו רושם. לא בלב רבי שמואל הלוי הנזכר, ולא בלב שאר חכמי הזמן, כאשר לא עשו איזה רושם בעולם דברי הגאון מהר"ם מלובלין (ראה תולדות הרמ"א הערה י"א). כמה שקרא תגר בזמנו על מחברי הש"ע הבי" והרמ"א וצוה באחת מתשובותיו שלא לפסוק הוראה מתוך דבריהם. אולם אף גם אחד לא שת לבו לדבריו. מפני שכבר זכו הבי" והרמ"א שנקבעה הלכה כמותם בכל מקום ובכל זמן והמה רבנים של כל הגולה מאז ועד עתה. וכן היה גורל מהר"ש קאידנובר, שצוה שלא לפסוק מספרי הש"ך והטו"י, שדבריו לא מצאו און קשבת בין כל תופשי התורה. ועוד בימי חייהם כבר נהגו כל גדולי המורים לפסוק כל הוראותיהם כמוהם, עד שהמדפיסים מהרו להדפיס ספריהם פעם אחר פעם מפני שרבים דרשו אחריהם לקנותם בכסף מלא.

גם אחד מאוהבי ורעיו של רבנו הש"ך, הגאון מו"ה גרשון אישכנזי, בעהמ"ח ספר עבודת הגרשוני, אחד מגדולי הדור ורבני עיר וינא⁶ ושהיה גם מחותנו, ומדי דברו בחליפות דברי תורה ופסול, הראה לרבנו הש"ך כל אותות אהבה וידידות. וגם רבנו הש"ך לעומתו התכבד באהבתו והביא ממנו דברי תורה בספרו הש"ך (י"ד סימן צ"ח). בכל זאת לא היתה ביכולת הר"ג להכליג ברוחו, להורות הלכה כרבנו הש"ך. וכאשר איזה שואל הציע לפניו איזה דבר בענין הוראה מהוראותיו של הש"ך, היה נקל בעיניו להשיג עליו ולדחות דבריו. אולם גם זה לא הועיל לדחות דברי הש"ך מתוך גדולי המורים וסוף כל סוף גם הוא ראה בעיניו, כי הש"ך זכה בספריו יותר ממנו ואשר נתקבלו באהבה כספרי אחד מגדולי הראשונים, עד אשר כתב בעצמו בתשובה אחת כדן בריקת הוי"ט: "והוא כמו שפסק מוהר"ר שבתי כהן בספרו י"ך, אשר רוב הרבנים אשר אין כידיהם ספרים לעיין בהם, פוסקים אחריו".

ולא פעם אחת התעמלו הרבנים לחפש בספריו, שיוכלו מה להשיג עליו ולהראות לו שגגתו, וחשבו לתפשו, בתקוה שלא ימצא מענה לדבריהם. והמה העריכו אליו מכתביהם עם הדברים אשר נדמה להם שבהם מצאו ישגגתו וחשבון, כי עתה כמח תפסו אותו ואין מידם מציל ועתה יהיה מוכרח להורות על שגגתו. אולם לא כן היה. כי רבנו הש"ך הבין ערמתם והוא לא חת מפניהם, וברוב הדיפותו וגורל בקיאותו השיב להם בתוקף ועוז, ככהן שדעתו יפה לעקור ולמעת. והדאה להם, כי כל דבריו כנים וצדיקים ושפתי כהן ישמרו דעת. ודבריו המשיגים כאפס ואין נחשבו בעיניו ואינם נוחים כלל לאזן השומעת.

⁶ רבי גרשון אישכנזי בעהמ"ח ס' עבודת הגרשוני ושאר ספרים. נולד בקראקא בשנת ש"ע"ח ונפטר בשנת שפ"ב. בימי עלומיו היה תלמיד בעל הב"ח והגאון ר' יהושע בעל מגני שלמה. בעיר קראקא נתקבל לראשונה בתור דיין ואח"כ היה לאב"ק בעיר פרוסטיץ ואח"כ בהענא וניקולשבורג. ומלא מקום חותנו הגאון מו"ה מנחם מנדיל קראכמאל, שהיה אב"ד שם. ובשנת תכ"ד נתקבל רבי גרשון לאב"ד ור"מ בעיר וינא וישב שם על כסא הרבנות עד יום מותו. הוא היה פוסק מפורסם בדורו ומשנתו סדורה וישרה. הוא ישב על כסא הרבנות יותר מארבעים שנה ובמותו גזרו חכמי דורו, שלא ישמע שמחת חזן וכלה כל שנת אב"ו. והגאון רבי דוד אופנהיים הסכים עמהם.

בהיות רכנו עוסק בחכור ספרו על החושן משפט, והנה עבר כוס התרעלה על העיר ווילנא ובנותיה, כי קמו גדודי המזאקים ויעשו הרג רב בעירו, וביום ה' כ"ד תמוז שנת תט"ו נמלטו על נפשם ויצאו מן העיר כמעט כל אנשי העיר כאחד. אלו אשר הכינו להם עגלות וסוסים, יצאו מעוניים עם נשיהם ובניהם ובנותיהם ומקצת מנכסיהם. ואלו אשר לא היה לאל ידם להכין את כל אלה, יצאו כרגליהם ובניהם הקטנים על כתפיהם. ההרג החל משנת ת"ח ולא הפסיק עד שנת ת"ח. והרגו אז ביושבי עיר ווילנא לכהן כחמשה ועשרים אלה נפש ביום אחד. ואת העיר שלחו באש ושבעה עשר יום בערה ואין מכבה, כאשר כתב הגאון ר' משה רבקהש" (מילידי ווילנא בהקדמה לספרו באר הגולה, אשר אז יצא ר' משה גם כן בגולה ורבי שבתאי הכהן ורבי שמואל קאידנובר ועוד שאר גאוני ויסעו עירה לזבלין, אולם גם שם לא ארכו להם הימים, כי ביום הראשון לחג הסכות באו הריקים והפוחזים לעיר לזבלין ויעשו גם שם הרג רב ביהודים. ע"כ נאלץ היה רכנו הש"ך לעזוב את העיר. ויהי נע ונד בארץ עד אשר בא לעיר דרעזניץ אשר במדינת מורביה (מערהין) ונתקבל שם לרב ואב בית דין.

כאשר אנחנו רואים מזה ראה רכנו הש"ך עני צרות נפשו יחד עם אחיו בני עמו. ורכנו הש"ך תאר כשרד נאמן את כל התלאה אשר מצאה אז אחינו בני ישראל, ב"מגלה עפה", נדפסה ראשונה בסוף ספר "שבת יהודה" ועוד נכמה דפוסים. וגם נעתקה לשפת אשכנז. ובעת היות רכנו הש"ך נע ונד בארץ, לא הספיק לו העת לעסוק בתורה ולעמוק בחכור ספריו. וכאשר ישב על כסא הרבנות בעיר דרעזניץ והניח מעט מעצבו, חבר שם חרשיו לספרו הארוך מש"ך. ואח"כ נקרא לשרת בכתר הרבנות בעיר העלישוי ושם העלה על הספר באוריו הנחמדים לחושן המשפט, אשר שבת ממלאכתו במישך שנות מלולו.

רכנו הש"ך סלל בכאורו ספרו זה מסלול ודרך להמעיינים בו, ללכת בנתיב ישר, להורות דין אמת לאמתו. וכאשר בדור אחריו קם גאון אחד וחבר קונטרס רבי חיים יונה¹⁰) ומשיג על רכנו הש"ך וילבוש שריון וקשת נגדו (דברי עצמו בהקדמת

⁹) רבי משה רבקהש בה"ר נפחלי הירש סופר מווילנא, אחד מן הגולים. הוא היה נאלץ לעזוב את ביתו מלא כל טוב, וביותר אוצר כל כלי חמדתו, בית מלא ספרים, ירושת אביו. וברוב עמל וחלאה הגיע עם ב"ב לעיר אמסטרדם. כי גם על דרכו סבל צרות יגון ואנחה. ועדת אמסטרדם קבלה אותו ועם עוד גולים בטבר נסים יפות ותמכה אוחם בכל כוחם ומאודם. ובהיותו שמה, נדפס שמה הש"ע ויתנו עליו משאת ההגחה והוא חרטיף בכל מקום מקור של הפסקי דינים. ולרגל המלאכה השיב דברי הפוסקים הסותרים ז"א וביותר בחלק חושן משפט. הוא שב לביהו ונפטר בשנת תל"ב.

¹⁰) רבי חיים יונה היה גאון וחרף בן הגאון מו"ה יהושע פיבל תאומים, אב"ד ור"מ בעיר פרעמיסלא, נכד הגאון מהרש"ל ז"ל וחבר ספר בדיני דגרמי, אשר משיג על דברי רכנו הש"ך והדחיב לשון מדברת גדולות נגדו, אולם לקח למטרפסיה מאת הגאון בעל פנים מאירות והגאון רכנו יונתן אייבשיץ ז"ל.

כפרו), קם נגדו הגאון הנודע רבי יהונתן אייבשיץ⁽¹¹⁾ כספרו אורים ותומים ותבע עלבונו. ושם לאל כל מענותיו ותואנותיו. וכך אומר כספרו אורים ותומים (סימן כ"ה):
 כסימן הזה האריך הרב השי"ך בעוצם פלפול עמוק כדרכו, לברר ולפרק לקרב ולהק
 בזרוע עיונו בין דעת הפוסקים הראשונים והאחרונים ולהכריע כבהן שדעתו יפה.
 וישפתי בהן ישמרו דעת ומי כמוהו מורה. ובזמנו חבר ישארי הג"ח חיים יונה תאומים
 ה"ל קונטרס על סימן זה והשיג בכמה דברים על השי"ך. ואם כי אלוף נעורי הגאון
 המנוח מו"ה מאיר⁽¹²⁾ כספרו סנים מאירות... ירד להציל והשב לעשות לשי"ך מסגרת.
 ב"ט מעט אשר הציל. אלא להיות שהיה אב בהכמה ורך בשנים והרחיב פיו בלישון
 טרבת גדולות על רבנו השי"ך ולא חס על כבודו, אשר באורו נראה אור לכל בני
 הכלה ומטובו חיינו... לא בעוצם הראיה, כ"א כסברות דקות. וכרוב פעמים אשר
 חישב לתשובה נצחת היא נדחית, במזרה ורחת וכאבק פורחת... וכאמת החרשתה, כי
 היה חכם גדול והלך למנוחות מנוחתו כבוד, רק שלא ילמדו אחרים ממנו לעשות
 כמתכנתו... והנה הרב השי"ך העתיק מתחלה דברי סגיות הגמרא, עכ"ל כל מי שאינו
 מעיין בתו"ס לא ירד לסוף דעת השי"ך. וגם הוא השיג לפעמים על דברי השי"ך
 אחרים השיבו על השגותיו והחזירו את כבוד השי"ך למקומו.

⁽¹¹⁾ רבי יהונתן אייבשיץ הגאון הנודע, נולד בשנת ת"ן. ובמות עליו אביו, שהיה אב"ד בעיר
 אייבשיץ, נכמדו עליו רחמי השר והגאון מו"ה שמשון ווירטהיימר בוינא ויאספהו אל ביתו וינהלהו בכל
 טוב, אך אמו הרבנית דאגה פן מרוב טובה יקצר בלמודים, ע"כ הביאתהו לעיר מגידה פרוסטיץ
 (פרוסניץ) ושם למד בישיבת רבי מאיר אייזנשטאדט בעהמ"ח סי פנים מאירות (כספרו אורים ותומים
 אינו קורא אותו רבי). ובמות עליו גם אמו. לקח אותו הגאון רבי יצחק שפירא אב"ד בפראג והמדינה.
 לביתו ונתן לו את בתו לאשה. בבית חותנו ישב שנים מספר והרבה לעסוק בתורה עד יצא שמו לתהלה
 ונתקבל לאב"ד בעיר יונגבו:צלוי והיה אז בן שמונה עשרה שנה. שמה ישב שלש שנים ושב לעיר פראג.
 אולם שם אכף עליו המחסור והלך לעיר אלטונא והיה סמוך לשלחן אבי תמותו רבי מרדכי הכהן עד
 שנת תע"ד. ואז שב עוד הפעם לפראג והיה שם לראש ישיבה ודרשן. ודרשותיו לקחו את לב שומעיו.
 וגם בעיני שרי העיר היה גדול מאד. בעת ההיא החלו הנוהים אחר משיח השקר, שבתי צבי, לעשות
 לו תעמולה בארץ אשכנז ותלמידו נחמיה חיון השכיל לקחת לבות השומעים וגם רבנו יהונתן בא בפעם
 לשמוע דרשותיו וימשוך עליו עי"ו חשד, כי ידו תכון עמו. אולם הוא בא בין החותמים על החרב
 הידוע, אשר הכריזו בפראג על כל הרבקים בשבתי צבי. ובעוד שש שנים נבחר רבי יהונתן לרב בעיר
 מיץ ואחר מות רבי יחזקאל קצנבלונג, נבחר ר' יהונתן לרב שלש הקהלות אה"י. אולם אך בא אלטונא
 ששם היה מקומו, קפץ עליו רגזו של רבי יעקב עמדין ע"ד הקמעות שנתן ר' יהונתן לילדות וחולים.
 ועי"ו נתהוה מחלוקת גדול, אשר לקחו בה חבל כמעט כל רבני הדור, אלו לימין ר' יהונתן ואלו לימין
 ר' יעקב עמדין. ונתחבר בענין זה ספרים משני הצדדים ואח"כ שקטה המחלוקת ונוח לו מאויביו, ואף
 מועצת העיר המבורג, אשר הסירה אותו מרבנותו השיבוהו על כנו. רבי יהונתן לא עמעם מערכו מאומה
 וגם מספריו הרבים.

⁽¹²⁾ רבי מאיר בן ר' יצחק אייזנשטאדט ונודע גם בשם אשכנזי, נולד בשנת ת"ל וגפטר בשנת
 תק"ד בעיר אייזנשטאדט. הוא היה דיין בעיר זאכטשוב במחוז פוזנא ואח"כ רב בעיר שידלאוויץ ואח"כ
 הלך לארץ אשכנז ונעשה בהשתדלות השר רבי שמשון ווירטהיימר לראש ישיבה. ואחר שנלכדה העיר
 שישב שם ע"י הצרפתים נלקח לאב"ד בפרוסטיץ. ובשנת תע"ד נתקבל לרב בעיר אייזנשטאדט ובהן שכ
 שלשים שנה, עד יום מותו. ר' אליעזר קאליר אב"ד בעיר קעלן, היה בן בתו. הוא הדפיס ספרו כתנות
 אור על תורה ומגילות וס' אור הגנוז ובאורים על הסור וכו' בחלכות יין נסך. וספרו הגדול מכל
 הוא ס' סנים מאירות.

ברוחות שלפנינו הוציאו לאור גאוני עולם ספריהם ללבן ולכרר דברי רבנו הש"ך, כמו הגאון מו"ה אריה ליב, אב"ד בעיר ראזניטוב וסטריא¹³ בספרו קצות החושן והגאון ר' יעקב מליסא¹⁴ בספרו נתיבות המשפט, אשר בהם יבררו ויבארו כשטלה כל דברי הש"ך נעמטות נפלאה.

רבנו הש"ך אם כי היה שוקד כל ימיו בתורה והתעסק בחבור ספריו העמוסים, בכל זאת היה מעורב בין הבריות והיו לו אוהבים רבים, לא לכר בין אחיו חכמי ישראל כי גם אחד מחכמי הנוצרים היה מאוהביו, הוא מאגיסטר וואלענטני ווידריך בהעלישווי, אחד מחסידי אוה"ע. והחליף עמו מכתבים בשפת עבר. ומכתב אחד מהש"ך נמצא בעקר הספרים של אקאדעמיה בלייפציג ונדפס בבכורי עתים, חלק עשרה משנת תקצ"ד¹⁵.

רבנו הש"ך היה בעל טקובל וגם פיטן ומליץ מפואר. מלבד הסליחות על גזרות שנת ונ"ח שחבר, חבר ישרים רבים שקולים עפ"י דקדוק הלשון. וגם בסוף ספרו ישפתי כהן על ש"ע יו"ד וגם בסוף ספרו על ש"ע חושן המשפט נדפסו שירים ממנו. ושיר אחד ששר לכבוד אביו בכבודו אותו בספרו על היו"ד, אך המדפיסים בהוצאות החדשות לא הרפסו אותם יותר.

ממשפחת רבנו נודע לנו, כי היה לו אח אחד ושמו הרב ר' יונה נחום כ"ץ¹⁶. בניו של רבנו הש"ך היו: בנו בכורו היה הרב הגי' ר' משה, הוא הביא לדפוס ספר נקודות הנפס וס' תקפו כהן, שנפלו לו למורשה. הוא היה ר"מ בעיר פודהייץ "סרתא עליזא כרכא דכילא ביה" ומאריך בשכחה. ה"ר משה עלה למרום ברמי ימיו בשנת תמ"ו בערך, ולפני מותו קרא לבנו ליצחק ויצוהו ויאמר: "יהי בידכם שמורים להוציאם לאור ולזכות את הרבים".

וגם שלש בנות היו לרבנו הש"ך. ולוקח בתו הבכורה היה הרב ר' מנחם מאניש ב"ר מאיר¹⁷ והיה בין הגולים מארץ פולין בעת המהומה וקרוב לעיר לובלין

¹³ רבי אריה ליב ב"ר יוסף הכהן, היה רב בעיר ראזניטוב ואח"כ בעיר מחוז סטרי בגליציה הוא היה גאון וחריף, חבר ס' קצות החושן על ש"ע חו"מ בפלסול עצים וחריפות ובקיאות, שני הלקים, וס' אבני מלואים על ש"ע אבן העזר (ב"ח, לבוב תקצ"ו). בסוף ח"א נלוה אליו קונטרס משובב נתיבות השוכות על השגות בעל נתיבות המשפט, שעשה על ספרו קצות החושן. וגם חבר ס' שב שמעתתא וכלם המה בתודד נפלא ובקיאות עצומה.

¹⁴ רבי יעקב מליסא היה גאון גדול, אב"ד בעיר קאליש בגליציה ואח"כ בעיר ליסא. חבר ספר חות דעת, נתיבות המשפט, מקור חיים ושאר חבורים. הוא היה בן הגאון ר' יעקב משה, אב"ד בזבארוב בן ר' נתן אשכנזי מבראדי בן החכם צבי. ר' יעקב למד אצל הגאון רבי משולם איגרא אב"ד בסיסמניץ והעתיק את כתב ידו בחד"ת (ראה ספרי גרם תמצלות).

¹⁵ הרב ד"ר לעהמאן ז"ל, רב בעיר מגנצא, חבר ספור היסטורי מזמן המלניצקי בשם "חתן המלך" וגבור הספור הוא רבנו הש"ך.

¹⁶ רבי יונה נחום כ"ץ היה גאון גדול, בימי עלומיו למד בהישיבה הגדולה בעיר לוצק וכאשר הגדיל בתורה ובשנים, לקח אותו רבי אהרן שמואל קאידנובר לחתן לבתו ואח"כ נתקבל ר' יונה נחום לאב"ד בעיר סאכטשוב.

¹⁷ רבי מאיר אבי ה"ד מנחם מאניש, היה נכד הגאון החסיד מו"ה שמשון, שעלה לארץ ישראל ולא זכה להגיע שמה ומת בדרך. יהי זכרו ברוך.

עיפה נפשו להורגים, אך בחמלת ה' עליו נמלט מחרב ויבוא עירה לובלין לבית מדרשו של רבנו שכתי וימצא חן בעיניו ונתן לו את בתו הבכורה לאשה. שתי בנותיו האחרות היו נשואות לאנשים לא ידוע לנו בכידור מ' הם. בנו הצעיר היה הרב ר' מאיר, הוא נתגרל בבית ניסו ה"ר מנחם מאניש הנזכר וגם בנו הצעיר הזה היה כרעא דאביהו. כי היה תיח גדול וכתב הערות על ספרו של אביו נקודות הכסף אשר מהם רואים רב חילו לאורייתא.

ואלו ספרי רבנו שחבר:

א. שפתי כהן (ש"ך), פרוש גדול על המור יו"ד, כסלפול עצים מכל הפוסקים וש"ת ראשונים ואחרונים (נרפס בקראקא ש"י"ב) ועוד על מור חושן המשפט, נרפס עם הפנים עם הב"י והרמ"א. (אמיד תכ"ג). הסי' שפתי כהן נרפס אח"כ הרבה פעמים. והרבה פלפלו עם דבריו. וחברו פרושים עליו.

ב. נקודות הכסף, השגות על הטו"ז יו"ד ונרפס אח"כ עם הפנים בהשגות כמה ענינים (ספר"מ תנ"ג).

ג. סי' תקפו כהן, על דיני תפיסה וכללים מעניני ספיא דרינא ועל עניני תקון ופליגתא דרכוואתא והנהגת הוראה (ספר"מ תנ"ג). הספר הזה חבר רבנו במשך ירח אחד ומה נוכל לשפוט על רוב גדלו וחילו לאורייתא. וכלא תלמודא ופוסקים ראשונים ואחרונים כמניח בקופסיה. והגאון רבי יהונתן אייבשיץ, כאשר כתבנו למעלה קצר דבריו בספרו אורים ותומים ויבארם כיד חכמתו עליו. ויאמר בתחלת דבריו: "הכי קרא שמו 'תקפו כהן', כי בו הראה עוצם ותוקף חכמתו. וגלל כן חשכתי להעמיד דבר וענינו על זה הספר ולהביאו בכור הבחינה ולא שאני רוצה להכריע, כי לא איש דברים אנכי, רק אהיה כתלמיד הרן לפני רבו בקרקע".

ד. הארוך מש"ך, באורים על מור וב"י יו"ד. וכנראה נרפס אך מקצת והיה חבר גדול מאד.

ה. נבורות אנשים, ש"ת וכללים ופוסקים על סי' קניד מטור אה"ע והנהגות על קצת פוסקים כמה שכופין את האיש להוציא, וכסופו ש"ת מאביו רבי מאיר (דעסוי תנ"ז).

ו. סי' פועל צדק, קצור תרי"ג מצות לדעת הרמב"ם, מסודר לשבעת ימי הישבע (יעסנין ת"פ).

ז. סליחות כי סיון, על גזרות ת"ח (אמשטרדם ת"א).

ח. מגלה עפה, ספור כל המאורעות וכל התלאות והגזרות אשר עברו על ישראל בסולין וליצא ע"י הצורך חמילניצקי. נרפסה ראשונה בסוף הסליחות הג"ל ומשם נספחה לסוף סי' שבט יהודה ונעתקה גם ללשון אשכנז.

ט. דרוש על הפיסקא של כמה מעלות טובות בספר פרם ילמה לר' ילמה האאס (פרשבורג ת"ר).

רבנו, אחר שנות יגון ותלאה, ישב בעיר העלישוי על המנוחה והנחלה וחי חיים נעימים עם נות ביתו ובניו היקרים, אולם לא ארכו לו הימים וחלה חליו אשר מת בה. ואם כי עמד עוד כימי עלומיו, ראה אשר קצו כא וקרא לחתנו הרב ר' מנחם

מאניש ויעזוהו על ביתו ובקש ממנו להוציא לאור הספרים שהיו לו עוד בכתב יד
וגם לישום עיניו על בנו הקטן מאיר. ויגע ויאסף אל עמיו ריה אדר ראשון. שנת
תכ"ג בן ארבעים ואחת שנה. ז"ע ועל כל ישראל.
ואלו הדברים החרוטים על מצבתו:

לפאת מערב:

כי ישם חלקת מחוגק ספון וממון. צנצנת המן. פדגוג ואומן
כל זה לא אנוס ליה ולא כמון. כמעשה ידי אומן הרב הגאון
המפורסם מורנו ורבנו ישכתי בהגאון מויה מאיר הכהן
הגדול הנמישה בשמן בעל שפתי כהן נזר הזמן סליק למתובתא
דקיע בחצי הזמן. יצאה נשמתו באחד באדר ראשון וכיום
החמישי בשני בו נקבר וממנו שנת היום בא משיח לנואל
עם לא עלמן. והוא לחי העולם הבא מזמן. מיתת צדיקים
לכפרה. ולטוב סימן תנצבה.

לפאת מזרח כל הכתוב בפאת מערב ולפאת דרום בשלשה בתים בגג המצבה ואחד לרגלה

לצד דרומית מזרחית:

האי מאן דאסיף יוסף דלא מוסיף דגברא עמיה ישריא נהורא
נהר יוצא מעדן להשקות. להשקות הגן נעול נעולת ישעיים
פותח כיון להלכה הלכתא רבתי לישכתי כהן. כהנה
יוסף לא ספק עד שלא משה כמון נזר משהת כהן.

לצד מערבית דרומית:

ספרי ישכתי להולך תמים ושם לילות כימים בום ספיק
מרגליתא דאבנא ישישא. ומורי מורה דמהוי בחדותא
דימים. ישלחבת וגחלי רתמים היה הגאון הגדול מויה
ישכתי בהגאון מויה מאיר עיני חכמים.

לצד קרקע:

באהל הנמתח בדרי מעלה מראה הכהנים מראה האופנים
כתוך אופן לכל צד מראה אופנים לטהרה ולמומאה להיות
ולאסור. לחיים ולזכות ישם פנים. תקופות מחכימות
זרח מתוכו מזרחות ומגלה צפונים. ודבריו כמסני נתונים
כפלפולו מהדר אורייתא. ומסיק אליבא דהלכתא ופוסקים
ראשונים ואחרונים. דוכב שפתי ישנים.

לפאת צפון מזרחית צפונית:

ישפתי כהן ישמרו דעת. למד דעת את העם אז חקר ותכן
לקופה אזנים. כתושיה לו כפלים תורת אמת כפיהו
ודבריו דברו אלהים חיים. יורה וידין ויתיר כניב שפתיים
באר מים חיים.